

KUBÁNSKA KRÍZA V ROKU 1962

MICHAL ŠTEFANSKÝ

ŠTEFANSKÝ, M.: Cuban crisis in 1962. *Vojenská história* 4, 16, 2012, pp 48-61, Bratislava. The author in his study focuses on mapping out the position of the Soviet Union vis-à-vis the United States, the escalation of their mutual conflict, which threatened to grow into nuclear warfare between the superpowers. The author examines this event from the viewpoint of how its course and outcome impacted upon the “shifts” in the Czechoslovak Army. The study’s merits are not to be seen only in the facts and the circumstances surrounding the “Caribbean Crisis” as documented by history, but, above all, in the author’s archival studies, this mainly in two dimensions. Firstly, the emergence, the course and the end of the crisis. The crisis broke out with the Soviet deployment of missiles to Cuba and ended in their disassembly. The deployment was approved by the Cuban leadership, but its resolution was reached without the participation of Cuba. As a result, the relations between Cuba and the Soviet Union, as well as with Czechoslovakia, were considerably reduced after 1962. Secondly, the Czechoslovak-Cuban relations, especially from the viewpoint of economic aid to Cuba and Czechoslovak arms exports after the accession of F. Castro to power. The Cuban crisis had a great impact on Czechoslovakia, especially in the military and economic field. The Czechoslovak Army was in the state of combat readiness. The crisis required exceptional financial expenditures and, according to the author, was the only reason for recession at the beginning of the 1960s. *Military History. Cuba. Cuban crisis and relations with Czechoslovakia. 1962.*

Kríza na jeseň 1962 vznikla po odhalení rozmiest'ovania sovietskych rakiet stredného doletu na Kube. Svet sa ocitol na pokraji jadrovej vojny medzi dvoma supervelmocami a ich spojencami. Podľa sovietskeho lídra N. S. Chruščova rakety na Kube mali odstrašiť USA od prekvapivej vojenskej akcie proti Castrovej vláde.

N. S. Chruščov vykonával v Sovietskom zväze dve najvyššie funkcie. V rokoch 1953 – 1964 bol prvým tajomníkom ústredného výboru komunistickej strany a predsedom rady ministrov (predsedom vlády) v rokoch 1958 – 1964. Vo vnútornej politike predložil nespočetné množstvo návrhov – reforiem stranického a štátneho aparátu a riadenia hospodárstva. Známym sa stal, okrem iného, presadzovaním pestovania kukurice. Chruščovovská interpretácia predchádzajúcej doby sa zakladala na pripísaní „zločineckej politiky“ L. Berijovi a Stalinovi. Systémové chyby sovietskeho režimu v Chruščovovom výklade sa nepripúšťali. V zahraničnej politike Chruščov predkladal neočakávané a avanturistické návrhy a rozhodnutia so zámerom dosiahnuť rýchly a rozhodujúci úspech v politickovojskej a hospodárskej konfrontácii so Západom, najmä s USA. Korene Kubánskej krízy vo vojenskej oblasti pramenili z precenenia vojenskej strategickej sily ZSSR nad USA koncom 50.

rokov. Prvotný sovietsky náskok s balistickou raketou, ktorá do vesmíru vyniesla družicu roku 1957, americká strana rýchlo vyrovnala a začiatkom 60. rokov už mala prevahu. Tento nepomer sa Chruščov pokúsil vyrovnat' rozmiestnením rakiet stredného doletu na Kube. Rakety s doletom 2 000 – 4 500 km, ktoré tam mali byť rozmiestnené, by mohli zasiahnuť juhovýchod a východ USA, kde sa nachádzajú veľké priemyselné a administratívne centrá. Rakety stredného doletu s jadrovými hlavicami mali nahradiť nedostatok sovietskych medzikontinentálnych rakiet. Po neúspešnej invázii proticastrovských síl v apríli 1961 v Zátok svíň¹ na Kube sa Moskva domnievala, že USA vtrhnú na Kubu. V čase pred Kubánskou krízou Chruščov v úzkom kruhu hovoril, že rakety na Kube „budú ježkom v amerických nohaviciach“. V tejto súvislosti sa pred ministrom obrany ZSSR R. Malinovským mal vyjadriť nasledovne: „Rodione Jakovleviči, čo keby sme strýčkovi Samovi hodili ježka do nohavíc?“² Inak povedané, rakety mali vyjadrovať stav amerického znepokojenia. Rakety na Kube mali byť aj všeliekom, ktorý vylietá vnútorné problémy a prekryje veľké hospodárske ťažkosti v zásobovaní a zvyšovaní cien bežných potrieb.

Na Kube malo byť rozmiestnených 36 rakiet stredného doletu okolo 2 000 km, 42 odpaľovacích zariadení a 24 rakiet dlhšieho doletu nad 4 000 km s 16 odpaľovacími zariadeniami. Na ochranu vzdušného priestoru Kuby bolo určených 42 stíhačiek MIG-21, desiatky odpaľovacích rámp pre taktické rakety a pluk bombardovacích lietadiel JAK-28, ktoré mohli niesť jadrové bomby.

Sovietske vedenie v prístupe ku Kube spočiatku volilo opatrný prístup. Od víťazstva F. Castra po jeho vstupe do Havany v januári 1959 verbálne podporovalo Castrov režim, potom nasledovalo nadviazanie obchodných kontaktov a diplomatických stykov. Až potom poskytlo politickú, hospodársku a vojenskú podporu. Sovietska podpora rástla priamo úmerne tomu, ako eskalovalo napätie vo vzťahoch Kuby a USA. V máji 1960 ZSSR a Kuba nadviazali diplomatické styky. Znárodnenie rafinérskych spoločností USA na Kube v júli 1960 malo za následok protiopatrenia v podobe skrátenia dovozu kubánskeho cukru do USA. Odmietnuté množstvo vyvázaného kubánskeho cukru odkúpil Sovietsky zväz, a tým otvorene podporil kubánsky režim. N. S. Chruščov kubánskych predstaviteľov ubezpečil, že v prípade vojenského napadnutia ZSSR poskytne Kube potrebnú pomoc. Napätie kubánsko-americké vzťahy vyústili na začiatku roku 1961 do prerušenia diplomatických stykov, pričom zastupiteľský úrad ČSSR vo Washingtone zastupoval Kubu v diplomatických vzťahoch. Vyloďenie okolo tisíc proticastrovských odporcov v Zátok svíň na Playa Girón a Playa Larga na Kube 17. apríla 1961 poskytlo F. Castrovi príležitosť, aby ďalej rozvinul vzťahy v hospodárskej a vojenskej oblasti so ZSSR a ČSSR.

Československo malo diplomatické a obchodné vzťahy s Kubou už v medzivojnovom období, po vojne boli obnovené a trvali až do roku 1948. Na Kubu vyvážalo sklo, papier, slad, textil, výrobky zo železa a dovážalo tabak, bavlnu, kožu. Spomedzi všetkých štátov sovietskeho bloku vrátane ZSSR Československo malo v minulosti najrozvinutejšie vzťahy nielen s Kubou, ale aj s ďalšími štátmi Latinskej Ameriky. Len niekoľko dní potom, čo Kubu uznal Sovietsky zväz, uznalo ju aj Československo v roku 1959, a vo februári 1960 politbyro ÚV KSČ schválilo zriadenie čs. veľvyslanectva v Havane. Obchodné styky s Ku-

¹ Víťazstvo v Zátok svíň dosiahli Kubanci aj zásluhou informácií, ktoré Moskva získala od guatemalských komunistov, ktoré cez Mexiko odovzdala Kube niekoľko dní pred inváziou. Pozri FURSENKO, A. A. Problémy izučenia Kubinského krízisa. In *Cholodnaja vojna 1945 – 1963*. Moskva 2003, s. 585.

² TAUBMAN, W. *Chruščov človek a jeho doba*. Praha : BB/art, 2005, s. 536.

bou v minulosti predurčili Československo na to, aby bolo „predĺženou rukou“ prenikania ZSSR do krajiny „pod americkými oknami“. Nákup čs. zbraní sa do roku 1960 uskutočňoval prostredníctvom tretích krajín. V júni 1960 bola v Havane podpísaná československo-kubánska hospodárska a vojenská zmluva o dodávkach čs. špeciálneho materiálu (zbraní). Výrazom rozširovania vzájomných kontaktov boli návštevy kubánskych predstaviteľov v Československu, napríklad Raúla Castra, Ernesta Guevaru, stretnutie prezidenta A. Novotného s F. Castrom v New Yorku pri príležitosti Valného zhromaždenia OSN a iné. Všetky tieto stretnutia boli príležitosťami na rokovania o úveroch a ďalších formách pomoci Kube.

V súvislosti s otvorením výstavy *Československo – krajina priateľov v Havane* v júni 1961 Kubu navštívila čs. vládna delegácia, ktorú viedol podpredseda vlády a predseda Slovenskej národnej rady Rudolf Strechaj, jej členmi boli minister všeobecného strojárstva K. Poláček, námestníci ministra ťažkého strojárstva a zahraničného obchodu. Zloženie delegácie nasvedčovalo, že cieľom boli obchodné rokovania, respektíve československá pomoc Kube v oblasti strojárstva. Zo správy, ktorú predložili Politickému byru ÚV KSČ po skončení návštevy, sa dozvedáme o niektorých skutočnostiach života na Kube. Napríklad, že americké embargo spôsobilo veľký nedostatok surovín, z tohto dôvodu bolo okolo 200 000 nezamestnaných a mnohé závody neboli v prevádzke. Kuba aj na začiatku 60. rokov trpela veľkou negramotnosťou, ktorú sa usiloval riešiť štátny výbor na odstránenie analfabetizmu. Na jej likvidáciu sa pripravovalo v osobitných strediskách niekoľko tisíc učiteľov. Nedostatok surovín a vysoká negramotnosť v značnej miere obmedzovali možnosti čs. pomoci. Čs. delegácia počas návštevy navrhla výstavbu automobilového závodu. Od tohto návrhu ustúpila vzhľadom na nedostatok kádrov a navrhla výrobu motocyklov, montovanie nákladných áut a výrobu traktorov. Ale ani táto výroba sa nerozbehla, lebo na jar roku 1961 sa musela Kuba brániť invázii zo Spojených štátov a na jeseň 1962 vznikla kríza v súvislosti s rozmiestnením sovietskych rakiet stredného doletu.

Výsledkom čs. vládnej návštevy na Kube bolo poskytnutie pomoci, ktorá pozostávala z dodávok špeciálneho materiálu (zbraní) na Kubu, o čom bol podpísaný protokol. Ďalej Československo poskytlo Kube úver 40 mil. USD ako hospodársku pomoc na výstavbu elektrárni a priemyselných závodov. Počas návštevy jej čs. delegácia odovzdala ako dar autobus s röntgenovou súpravou v hodnote 317 000 Kčs.³

Približne o rok neskôr, 18. októbra 1962, Politické byro ÚV KSČ prerokovalo správu o hospodárskej pomoci Kube vrátane dodávok špeciálneho materiálu. Schôdza politbyra súhlasila so začatím rokovania o úprave platobných podmienok za dodávky špeciálneho materiálu (zbraní) Kube v predchádzajúcom období (1960 – 1961) v hodnote 32,9 mil. Kčs a navrhla ich odpustiť. Tiež navrhla odpustiť platby za technickú pomoc vo výške 6,75 mil. Kčs a napokon aj splátky špeciálnych materiálov (zbraní) sovietskeho pôvodu vyrobených v ČSSR vo výške 46,5 mil. Kčs. Politbyro navrhlo, aby ČSSR poskytla Kube úver vo výške 288 mil. Kčs na 20 rokov a dodávky špeciálnych materiálov (zbraní). Kuba sa zaviazala splácať pôžičku dodávkami cukru (215 000 ton) a farebnými kovmi.⁴

³ NA, f. ÚV KSČ 02/2, sv. 313, a. j. 398, b.7. Pobyť čs. vládnej delegácie na Kube v dňoch 3. – 19. 6. 1961.

⁴ Tamže, sv. 367, a. j. 467, b.4. Správa o čs. hospodárskej pomoci Kube z 18. 10. 1962.

Úvahy o rozmiestnení sovietskych rakiet na Kube sa začali na jar 1962 v úzkom kruhu medzi Chruščovom, ministrom obrany Malinovským, A. Mikojanom a S. Birjuzovom (veliteľom strategických raketových vojsk ZSSR). Koncom mája sovietska delegácia prezentovaná ako skupina poľnohospodárskych odborníkov v zložení maršal Birjuzov, Š. Rašidov (člen sov. politbyra a prvý tajomník ÚV KS Uzbekistanu) a Alexejev-Šitov (zástupca tlačovej agentúry) navštívila Kubu. Najprv sa stretla s Fidelom a Raúлом Castrom a potom aj s komandantom Ernestom Guevarom, prezidentom Dorticosom a náčelníkom generálneho štábu Hernadesom, s ktorými rokovali o rozmiestnení sovietskych rakiet na Kube. Kubánski predstavitelia vyslovili súhlas s vyslaním expedičného zboru a rozmiestnením rakiet. Koncom júna 1962 bola podpísaná sovietsko-kubánska dohoda, ktorú parafovali maršal Malinovskij a Raúl Castro.

Prípravy na vyslanie expedičného zboru a rozmiestnenie sovietskych rakiet sa začali po návrate sovietskej delegácie z Kuby koncom mája 1962. Začala sa príprava operácie „*Anadyr*“, čo bolo krycie označenie dopravy a rozmiestnenia sovietskych vojsk na Kube, jadrom ktorých boli pluky rakiet stredného doletu, zariadenia na ich odpaľovanie, ďalej raketové pluky s mobilnou základňou, technická podpora na dovoz hlavíc z bunkrov k raketám. Na ochranu mali slúžiť protiletadlové pluky, vrtuľníkový pluk, letka MiG-21, letka bombardérov IL-28 a ďalšie sily. Vyslané jednotky podliehali výlučne sovietskej vláde. Za veliteľa expedičných síl bol menovaný generál ZSSR Issa Plijev, ktorý v čase druhej svetovej vojny velil jazdeckej jednotke a podieľal sa na oslobodení Slovenska. V júni 1962 generál I. Plijev ako veliteľ severokaukazského vojenského okruhu vydal rozkazy na potlačenie sociálnych nepokojov v Novočerkasku. Počas nepokojov na námestí Novočerkaska zastrelili 23 mladých ľudí a 87 zranili.⁵ Expedičný zbor, ktorému velil I. Plijev, mal 50 874 vojakov a bol dopravovaný na lodiach, s krytím, že lode prevážajú poľnohospodárske stroje. Vojaci boli umiestnení v podpalubí a von mohli iba v noci.

V auguste 1962 sa v kubánskych prístavoch objavili sovietske jednotky a v polovici októbra už boli namontované odpaľovacie zariadenia pri San Cristobale. Ale ani v tomto období sa odpaľovacie zariadenia nekompletizovali s jadrovými hlavícami, lebo sa pod prísnu kontrolou uskladňovali osobitne. Doprava loďami cez Atlantický oceán sa maskovala ako doprava poľnohospodárskych strojov. Ale inštaláciu odpaľovacích zariadení sa nepodarilo utajiť. Americké výzvedné lietadlo U-2 ich objavilo pri San Cristobale skôr, než boli všetky nainštalované. 16. októbra americká spravodajská služba CIA oficiálne informovala prezidenta J. F. Kennedyho a vládu USA o fotografiách získaných špionážnym lietadlom. Týmto momentom sa začala kríza s nedozernými možnými dôsledkami jadrovej vojny. Prítomnosť sovietskych rakiet s jadrovými hlavícami na Kube považovala americká strana za ohrozenie svojej bezpečnosti.

Výzvedné lietadlá U-2 fotografovali územie Kuby už predtým, ako objavili sovietske rakety a sovietska strana pravdepodobne o tom vedela. Z fotografií, ktoré urobil pilot F. G. Powers, zostreleného U-2 nad územím Sovietskeho zväzu Chruščov usudzoval, že podobné fotografie existujú aj o Kube. Rakety sa nedali utajiť ani pri doprave do sovietskych prístavov a pri vykladaní a montáži na Kube. V tejto súvislosti nie je celkom jasné, prečo sovietska strana reagovala oneskorene.

⁵ TAUBMAN, Wiliam. *Chruščov. Človek a jeho doba*. Praha : BB Art, 2005, s. 516. Nepokoje v Novočerkasku a ďalších ruských mestách vznikli v dôsledku zvýšenia cien potravín zhruba o 25 percent od 1. júna 1962 a zvýšenia pracovných noriem v priemyselných závodoch.

Rozmiestňovanie sovietskych rakiet na Kube bolo prekvapením pre americkú stranu, pretože v septembri 1962 sovietsky veľvyslanec v USA Anatolij Dobrynin amerických predstaviteľov ubezpečoval, že na Kube nebudú žiadne sovietske rakety. N. S. Chruščov osobne i verejne ubezpečoval J. Kennedyho, že ničो podobné sa nestane. Od 16. októbra, keď prezident Kennedy od CIA dostal fotografie o raketách, nepretržite zasadal Excomm (Výkonný výbor Rady národnej bezpečnosti), ktorého členmi boli najbližší prezidentovi pracovníci. V Excomm-e existovali dva rozdielne názory na riešenie krízy, a to blokádou a vojenským úderom s argumentom, že blokáda neodstráni ani nezabráni v pokračovaní prác na kompletizovaní rakiet, ktoré v priebehu týždňa mohli byť pripravené na odpálenie. 17. októbra prezidenta Kennedyho navštívil sovietsky minister zahraničných vecí A. Gromyko, a ten prezidenta ubezpečoval, že dodávané zbrane Kube majú defenzívny charakter a nemôžu byť hrozbou pre USA. Stalo sa tak v čase, keď Kennedy mal v rukách nezvratné dôkazy o prítomnosti rakiet. Až 20. októbra prezident USA rozhodol o blokáde (karanténe), a túto skutočnosť oznámil v televízii svojim občanom. Opatrenia na odvrátenie hrozby pozostávali z nasledovných amerických požiadaviek a bezprostredných krokov: vrátenie sovietskych lodí prevážajúcich rakety zo vzdialenosti 800 a neskôr 500 míľ od Kuby, vyhlásenie pohotovosti amerických ozbrojených síl, vrátane na Guantanamo – americkej základne na Kube, odpálenie rakety z Kuby na územie USA sa malo považovať za útok ZSSR proti USA, zvolanie rokovania Organizácie amerických štátov a mimoriadneho zasadania Bezpečnostnej rady OSN so žiadosťou o demontáž sovietskych rakiet z Kuby, výzvy N. Chruščovovi, aby zastavil a eliminoval nezodpovedné a provokatívne ohrozenie svetového mieru a stiahol rakety.⁶ Súhlas s blokádou potvrdili všetky štáty Organizácie amerických štátov a poprední politici západnej Európy. Na zasadaní Bezpečnostnej rady OSN 23. októbra americký veľvyslanec pri OSN verejne konfrontoval sovietskeho veľvyslancu Valeriana Zorina o dôkazoch sovietskych rakiet na Kube, prítomnosť ktorých popieral. Neprijemná situácia pre sovietskeho diplomata nastala potom, keď americký veľvyslanec pri OSN Adlai Stevenson odovzdal generálnemu tajomníkovi OSN U Thantovi fotografie s raketami na Kube. Úsilím Kennedyho a zástancov blokády (karantény) bolo predísť nukleárnej katastrofe a dať Chruščovovi priestor, aby mohol vycúvať z nepríjemnej situácie. Aj z tohto dôvodu americká strana používala termín karanténa namiesto vojenského výrazu blokáda.

Eskalácia napätia nastala potom, keď prezident Kennedy oznámil americkej a svetovej verejnosti karanténu (blokádu) Kuby, ktorá vstúpila do platnosti 24. októbra. Súbežne s tým minister obrany McNamara spustil mechanizmus bojovej pohotovosti americkej armády. Začalo sa premiestňovanie amerických pozemných elitných jednotiek do blízkosti Kuby. V Karibskom mori sa sústreďovalo mohutné americké loďstvo. Strategické letectvo USA začalo krúžiť nad Atlantikom s nosičmi jadrových zbraní. Ponorky s raketami Polaris a ďalšími balistickými raketami sa pohybovali v severnom Atlantiku. Do bojovej pohotovosti bola uvedená 6. americká flotila v Stredozemnom mori a 7. flotila v Pacifiku.

Kubánske vojská obkľúčili americkú základňu Guantanamo. Do pohotovosti boli uvedené vojská Varšavskej zmluvy. Sovietske politbyro permanentne zasadalo a prijímalo vyhlásenia pre verejnosť. Najvyššia bojová pohotovosť s uvedením strategických zbraní vytvorila situáciu, že aj najmenšie nedorozumenie alebo konflikt mohli vyústiť do jad-

⁶ MICHÁLEK, S. Karibská raketová kríza, 13 dní, ktoré /naozaj/ otriasli svetom. In *História*, roč. 5, 2005, č. 6, s. 13.

rovej vojny. Karanténu vyhlásenú prezidentom USA sovietska propaganda a propaganda v štátoch sovietskeho bloku vysvetľovala ako úsilie USA ponížiť Sovietsky zväz a zákaz nepokračovať v plavbe do kubánskych prístavov a ako dôkaz toho zostať na širom mori Atlantického oceánu. Pritom podstata krízy, dôvody, prečo vznikla, boli utajené. Sovietska propaganda sa usilovala vzbudiť dojem, že osudové rozhodnutie o obrane Kuby bolo prijaté na žiadosť Kuby. Pravdou bolo, že F. Castro súhlasil s rozmiestnením rakiet na svojom území, ale nemal žiadny vplyv na riešenie krízy, ktorá vznikla.

O prítomnosti sovietskych rakiet na Kube bola informovaná len úzka časť sovietskeho vedenia, a to členovia politbyra ÚV KSSZ a vybraní armádni činitelia (minister obrany maršal Malinovskij, veliteľ raketových vojsk maršal Birjuzov a niektorí ďalší priamo zainteresovaní na operácii Anadyr). Ale o raketách nevedel sovietsky veľvyslanec v USA Dobrynin a zástupca pri OSN Zorin. Keď sa otázka prítomnosti sovietskych rakiet prerokovávala na pôde OSN, sovietsky veľvyslanec pri OSN Zorin ich prítomnosť vehementne poprel.

Na ďalší vývoj udalostí mala rozhodujúci vplyv tajná diplomacia v podobe výmeny listov medzi J. Kennedym a N. Chruščovom. Okrem toho sovietsky rozviedčík G. Bolšakov sprostredkoval výmenu názorov medzi Chruščovom a Kennedym cez tajný kanál. Hlavný kontakt udržiaval G. Bolšakov s ministrom spravodlivosti a bratom prezidenta Robertom Kennedym.⁷ Prostredníctvom tajnej korešpondencie a tajného kanála obe strany zvažovali svoj ďalší postup, pretože možná jadrová vojna vyľakala Kennedyho i Chruščova. Hľadali cesty ústupu a kompromisov, ktoré napokon našli v tom, že Chruščov súhlasil s demontážou sovietskych rakiet na Kube pod kontrolou OSN a americká strana sa zaviazala, že zruší karanténu, nenapadne Kubu a siahne svoje rakety z Turecka. 29. októbra dal maršal Malinovskij rozkaz demontovať rakety stredného doletu. Až 2. novembra A. Mikojan informoval F. Castra o tajnom sovietsko-americkom dialógu prostredníctvom výmeny listov. Stiahnutie rakiet bezprostredne oslavovala Moskva ako triumf „*pokoja a múdrosti*“ N. Chruščova, ktorý zachránil svet pred nukleárnou katastrofou.

Do tajných kontaktov medzi USA a ZSSR vstúpil aj rezident sovietskej rozviedky KGB A. S. Feklisov. Počas stretnutia Feklisova s americkým novinárom televízie ABC J. Skalim sa dohodli informovať Chruščova o tom, že americká strana je ochotná pristúpiť na kompromis za podmienok demontáže a stiahnutia sovietskych rakiet z Kuby pod dozorom OSN, súhlasí s podmienkou odvolania americkej blokády Kuby a záväzkom, že USA nenapadne Kubu.⁸ Feklisov informoval Skaliho, že v prípade napadnutia Kuby môže ZSSR naviesť odvetný úder na Západný Berlín. Táto informácia postúpená Kennedymu údajne zohrala dôležitú úlohu v prijatí sovietskeho návrhu.⁹

Ale s odstupom času aj bývalí sovietski generáli a diplomati vyjadrili nespokojnosť s riešením Kubánskej krízy, najmä s tým, že Chruščov tajne rozmiestnil rakety na Kube a potom pod americkým tlakom súhlasil s ich demontážou, čo sa posudzovalo (sov. diplomacia a generáli – pozn. M. Š.) ako pokorenie ZSSR a hrubá chyba sovietskeho lídra.¹⁰

„*Epochálne alebo historické*“ návrhy Chruščova spočívajúce v tom, že „*imperialistom nemožno poskytnúť oddech v boji za víťazstvo komunizmu,*“ tak často vyslovované v čase

⁷ FURSENKO, ref. 1, s. 594.

⁸ Neizvestnoje o rozvjazke Karibskogo krizisa. In *Vojenno-istoričeskij žurnal*, 1990, č. 10, s. 37.

⁹ Tamže.

¹⁰ ISRAELJAN, Viktor. *Na frontoch choločnoj vojny. Zapisky sovietskego posla*. Moskva : Mir, 2003, s. 83.

vlády N. Chruščova, nemali nádej na úspech, lebo vychádzali z nesprávneho hodnotenia situácie a protivníka. Tento aspekt sa plne vzťahuje na Chruščovove návrhy riešiť nemeckú otázku postavením Západného Berlína, a najmä vyvolanie Kubánskej krízy. Sovietske rakety na Kube nijako nemohli prispieť k ozdraveniu medzinárodnej situácie po Berlínskej kríze v auguste 1961. V tejto súvislosti možno vysloviť domnienku, že Berlínska a Kubánska kríza majú súvislosť v tom, že Chruščov po neúspechu podpísať mierovú zmluvu s Nemeckom sa usiloval získať uznanie a podporu doma rozmiestnením rakiet stredného doletu na Kube. Touto akciou zrejme chcel zakryť aj veľké sociálne problémy, nespokojnosť obyvateľov so zvyšovaním cien potravín a zvýšením pracovných noriem v polovici roka 1962.

Kubánska kríza mala svoj vplyv na Československo a jeho armádu. Vyhlásenie bojovej pohotovosti ČSĽA sa uskutočnilo v noci z 22. na 23. októbra 1962 vyhlásením tretieho stupňa pohotovosti. Počas neho boli overené opatrenia, ktoré mali prípravný a preverujúci charakter bez toho, aby boli premiestňované vojská. Nasledujúci deň, tzn. 23. októbra, bola pohotovosť znížená na druhý stupeň v súvislosti s opatreniami spojeného velenia armád Varšavskej zmluvy. Pohotovosť druhého stupňa obsahovala opatrenia na ministerstve národnej obrany, v štáboch 1. a 4. armády a 2. vojenského okruhu, vo zväzkoch, útvaroch a vojenských správach boli preverované opatrenia na uvedenie do bojovej pohotovosti v kasárňach s tým, že vojaci z povolania neopúšťali svoje byty v čase mimo služby. Ďalej sa preverovalo bojové rozdelenie pri bojovom poplachu, mobilizácii s pripravenosťou bojovej techniky a odvozom materiálu.¹¹

V rámci pohotovosti druhého stupňa boli zdvojené dozorné služby na ministerstve obrany, vo zväzkoch a útvaroch. Preverovalo sa rýchle aktivovanie vojenskej radiačnej služby. Rádiotechnické jednotky zaujali postavenie na štátnej hranici. U predsunutých jednotiek pohraničných zväzkov 1. a 4. armády bol vyhlásený bojový poplach bez výjazdu z kasární. Do bojovej pohotovosti boli uvedené predsunuté skupiny zväzkov a útvarov letectva tak, aby boli pripravené na presun na určené mierové letiská. Bojový poplach bez výjazdu z kasární bol vyhlásený vo všetkých jednotkách a útvaroch, ktoré zabezpečovali ministerstvo národnej obrany. V určených posádkach boli aktivovaní pozorovatelia vzdušného priestoru, jednotky chemického a radiačného prieskumu. Generálny štáb ČSĽA preveril všetky druhy technického spojenia. Vo všetkých zväzkoch a útvaroch sa uskutočnila kontrola stavu hlavných druhov vojenskej techniky s tým, aby boli dokončené rozpracované opravy a technika zaradená k bojovým jednotkám.¹² 23. októbra 1962 o 15.00 h bol pre 1. armádu vyhlásený bojový poplach. V rámci neho bola 13. tanková divízia v priebehu dvoch nocí presunutá do výcvikového priestoru Doupov, kde sa uskutočňovala bojová príprava. K 4. armáde bol v rámci bojového poplachu presunutý do priestoru Deštná 9. motostrelecký pluk, 6. delostrelecký oddiel, 4. tanková divízia a 4. technické opravovne, kde sa uskutočňovala bojová príprava. V 7. armáde protivzdušnej obrany štátu mali v pohotovosti druhého stupňa po jednej letke všetky stíhacie letecké pluky. Do bojovej pohotovosti v priestore Starej Boleslavi bolo uvedených 190 bojaskopných rakiet. V 10. leteckej armáde boli do pohotovosti druhého stupňa uvedené tri stíhacie letky a v každom pluku letectva všetkých druhov bola v pohotovosti tretieho stupňa jedna letka. V generálnom štábe boli pripravení styční dôstojníci s dopravnými prostriedkami na doručenie operačnej dokumentácie.¹³

¹¹ VHA, f. Vojenská komisia obrany ÚV KSČ (VKO), šk. 6. Správa o opatreniach prevedených v ČSĽA 23. a 25. 10. 1962, ktorú predložil minister obrany B. Lomský Vojenskej komisii obrany ÚV KSČ. VKO na zasadaní 25. 10. 1962 schválila celý rad opatrení v armáde a národnom hospodárstve.

¹² Tamže.

¹³ Tamže.

ČSLA bola počas Kubánskej krízy doplňovaná na plánované mierové počty z radov dôstojníkov a vojakov v zálohe. Podľa plánu mierových počtov chýbalo 5 013 dôstojníkov a 5 114 príporčíkov. Vojaci, ktorí splnili základnú vojenskú službu, boli koncom septembra 1962 prepustení do zálohy, okrem tých, ktorí sa zúčastnili spojeneckého cvičenia v septembri a do zálohy boli prepustení po jeho skončení začiatkom októbra. Vzhľadom na to, že časť vojakov prvého ročníka nebola ešte vycvičená, bolo potrebné povolať 8 321 vojakov do funkcií špecialistov. Na zvýšenie bojovej pohotovosti v niektorých útvaroch a zväzkoch existoval plán povolania zo zálohy 46 465 vojakov na doplnenie na vojnový stav. Okrem toho bolo potrebné z národného hospodárstva odobrať 10 086 vozidiel.¹⁴ Z uvedeného počtu plán predpokladal späťne povolať pre 1. a 4. armádu 6 594 nedávno prepustených vojakov 2. ročníka, ďalších 17 564 zo zálohy a 3 047 vozidiel. Pre 2. vojenský okruh povolať zo záloh 4 033 osôb a 958 vozidiel. 10. letecká armáda potrebovala späťne povolať 1 149 vojakov 2. ročníka, 13 047 vojakov zo zálohy a 2 885 vozidiel. Pre útvary ČSLA, vyčlenené do československého frontu v rámci Spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy, sa plánovalo pre 13 útvarov späťne povolať z 2. ročníka 578 vojakov, zo záloh 11 821 vojakov a 3 226 vozidiel. Plán predpokladal spolu povolať (pre 1. a 4. armádu 2. VO, útvary čs. frontu) 8 321 prepustených vojakov 2. ročníka, 46 465 vojakov zo zálohy a z národného hospodárstva odobrať 10 086 vozidiel. V prípade ďalšieho zostrovania medzinárodnej situácie prezident republiky mohol podľa branného zákona do mimoriadnej služby povolať na dobu nevyhnutnú sedem ročníkov zo zálohy a tiež motorové vozidlá. Predpokladané plány povolania vojakov zo zálohy neboli naplnené. Od 17. septembra 1962 bolo na šesťtýždňové cvičenie povolaných 5 485 vojakov, ktorých vystriedal ďalší turnus v rovnakom počte od 28. októbra 1962. Časť plánovaného počtu bola nahradená žiakmi posledných ročníkov vojenských učilíšť a z krátkodobých kurzov v súhrnnej počte 1 196 osôb.¹⁵

Pohotovosť tretieho a druhého stupňa zvýšila pripravenosť ČSLA plniť bojové úlohy. Realizácia opatrení znamenala, že po vyhlásení bojového poplachu by vojská pozemných síl do dvoch hodín dosiahli priestor rozptýlenia a letectvo by do troch hodín zaujalo operačnú zostavu.

Vojenská komisia ÚV KSČ odsúhlasila okrem povolania vojakov na vojenské cvičenie v septembri – októbri 1962 a plánov povolania ďalších vojakov, ktorí mali naplniť mierové počty ČSLA aj ďalšie úlohy, ktoré súviseli s prípravou na vojenský konflikt, a to: doplňovať štátne hmotné rezervy a štátne mobilizačné rezervy na predpísané normy; zakázať pôžičky zo skladov pohonných hmôt, mazadiel, uhlia a farebných kovov. Pre bojovú techniku ČSLA mali odvetvia hospodárstva prednostne dodávať pneumatiky a náhradné diely. Vo východoslovenskom prekladiskovom priestore mali prednosť vojenské dodávky zo Sovietskeho zväzu. V skladoch benzínu a nafty v Šlapánove a Třemošnej sa naplňali sudy pre potreby armády. Vojenská komisia obrany ÚV KSČ uložila predsedovi vlády V. Širokému, aby zabezpečil zastavenie uverejňovania meteorologických správ v tlači, rozhlase a televízii. Minister poľnohospodárstva, lesného a vodného hospodárstva mal pripraviť vypustenie priehrad na vltavskej a vážskej vodnej kaskáde.¹⁶ Letecká doprava do kapitalistických štátov bola zastavená a lietadlá čs. aerolínií boli odovzdané ČSLA. Súčasťou príprav na vojnový konflikt boli opatrenia civilnej ochrany, aby sa prostriedky protichemickej ochrany dostali všetkým obyvateľom. V transfúzných staniách štátnej zdravotnej správy sa začali

¹⁴ Tamže.

¹⁵ Tamže.

¹⁶ S vypustením priehrad Lipno, Orlík, Slapy na minimálnu hladinu sa počítalo už počas Berlínskej krízy v roku 1961. Vypustenie priehrad vážskej kaskády dokumenty z roku 1961 neuvádzali.

prípravy na zvýšený odber krvi. Zvýšenie bojovej pohotovosti ČSĽA vyhlásené ministrom obrany a schválené vojenskou komisiou obrany ÚV KSČ uznesením 25. októbra 1962 bolo zrušené 27. novembra 1962. Hlavný veliteľ spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy maršal A. Grečko nariadil odvolať všetky opatrenia bojovej pohotovosti súvisiace s Kubánskou krízou. Minister národnej obrany armádny generál B. Lomský o odvolaní informoval prezidenta republiky A. Novotného s výnimkou, ktorá sa dotýkala veľkoskladu pohonných hmôt v Šlapánove a Třemošnej, kde začali plniť sudy pre potreby armády. Z plánovaného počtu 10 000 sudov bolo v novembri naplnených 4 900. Minister odporučil ponechať naplnené sudy do jari nasledujúceho roka a potom rozhodnúť v závislosti od vývoja medzinárodnej situácie.¹⁷

O tom, aká bola situácia v armáde v prvých kritických dňoch Kubánskej krízy po vyhlásení pohotovosti a prijatí mimoriadnych opatrení, poskytujú určitý obraz situačné správy pre prvého tajomníka ÚV KSČ a prezidenta republiky A. Novotného. V prvej takejto správe z 25. októbra sa uvádzalo, že ministerstvo národnej obrany a štáby armád začali komplexné kontroly podriadených armád naplánované na dva dni. Na MNO sa uskutočnili prípravy rýchleho naloženia a vyvezenia dokumentácie a materiálov. V jednotkách 1., 4. armády a 2. vojenského okruhu (2. VO) sa uskutočňoval výcvik bojového zladenia a stmelenia jednotiek.

Vojaci, ktorí nastúpili na vykonanie základnej vojenskej služby 1. októbra, v čase krízy absolvovali ostré streľby a uskutočňoval sa zrýchlený výcvik šoférov, aby o niekoľko dní zložili vojenskú prísahu a mohli vykonávať strážnu službu a iné povinnosti. Vojská 4. a 13. tankovej divízie boli po železnici prepravované s technikou do určených priestorov (Deštná a Doupov). V priebehu 24. októbra sa v jednotkách uskutočnili besedy, verejné schôdze a mítingy, z ktorých odosielali rezolúcie adresované veľvyslanectvu Kuby v Prahe, ÚV KSČ, Hlavnej politickej správe a OSN vyjadrujúce protesty proti agresívnym akciám USA na jednej strane a odhodlanie vzorne plniť všetky úlohy na strane druhej. Sympatie ku Kube vyjadrovali rôznym spôsobom, napríklad 49. motostrelecký pluk žiadal, aby bol názov rozšírený na 49. motostrelecký pluk československo-kubánskeho priateľstva. Vyskytli sa žiadosti jednotlivcov o dobrovoľnú vojenskú službu na Kube (na zhromaždení pracujúcich Automobilových závodov, národný podnik Mladá Boleslav). Názory vojakov zľahčujúce situáciu (že opatrenia sú zbytočné) a negatívne názory (Kuba je ďaleko), získané agentúrnym spôsobom vojenskou kontrarozvedkou, boli odovzdané Hlavnej politickej správe a politickým správam armád, aby urobili nápravu.¹⁸

Obsahom informačnej správy pre prezidenta republiky z 26. októbra bol stručný obsah opatrení v štátoch NATO o bojovej pripravenosti armád a niektorých vnútropolitických rozhodnutiach, ktoré mali nasvedčovať o prípravách na vojnu. V ČSĽA a vojskách ministerstva vnútra intenzívne pokračoval výcvik nováčikov a napĺňanie úloh vyplývajúcich z druhého stupňa pohotovosti. Do pohotovostného systému protivzdušnej obrany bol zaradený nadzvukový MiG-21S na prepady vzdušných cieľov. Boli pripravené sklady pre príjem 500 kusov sovietskych rakiet RS-2. Na bojové použitie bolo pripravených 16 palebných oddielov špeciálnych útvarov (raketových). Ministerstvo národnej obrany prerokovalo s ministrom poľnohospodárstva, lesného a vodného hospodárstva zníženie obsahu vodných nádrží na vltavskej a vážskej kaskáde a zníženie množstva vody o 50 mil. m³ na priehrade Slapy.

¹⁷ VHA, f. MNO, sekr. Min. 1962, šk. 13. List ministra obrany B. Lomského prezidentovi A. Novotnému.

¹⁸ NA, NA Praha f. Kancelár 1. tajomníka ÚV KSČ A. Novotného II., šk. 124. Informácia pre súdruhu Novotného z 25. 10. 1962.

Morálny a politický stav ČSLA sa hodnotil ako výborný. Jednotlivci z radov vojakov sa hlásili na pomoc Kube. Podľa predloženej sa informácie nesprávne názory vyskytli len zriedkavo. Novým momentom, ktorý hlásili všetky zložky, boli zvýšené nákupy potravín vo všetkých krajoch, a to najmä vo väčších mestách. Táto informácia bola spojená s požiadavkou zaviesť občiansku kontrolu v predajniach, ktorá by zabránila zvýšeným nákupom. Nákupnej horúčke podľahli aj „*súružky na ministerstve vnútra*“. Neprimerané nákupy neobišli ani armádu. Verejná bezpečnosť zadržala majora armády, ktorý viezol tri vrecia múky.¹⁹ V nákupných horúčkach sa prejavila nedôvera voči politike KSČ. Tento jav nebol nový, lebo nákupná horúčka sprevádzala aj Berlínsku krízu rok predtým.

V druhej informatívnej správe s dátumom 26. októbra 1962 sa uvádzalo, že rozhlasová stanica *Hlas Ameriky* začala vysielanie prostredníctvom 52 staníc do východnej Európy, aby šírla pravdu o americkej blokáde Kuby, v rámci ktorého bola denne aj polhodinová relácia v českom jazyku.

Situácia v armáde sa hodnotila vysoko pozitívne. V rámci druhého stupňa pohotovosti sa doplňovali mobilizačné dokumenty pre prípad znovupovolania zo zálohy vojakov 2. ročníka, prepustených do civilu začiatkom októbra. Informácia pozitívne hodnotila skutočnosť, že mnohí vojaci v zálohe hlásili na okresných vojenských správach evidenčné zmeny, aby boli v prípade potreby dosiahnuteľní.

V spoločnosti naďalej pretrvávali zvýšené nákupy potravín, čo sa prejavilo aj v menších mestách a dedinách. Boli vykupované konzervy všetkých druhov, cukor, múka, olej, soľ, ryža, kakao, čokoláda, mydlo a pracie prášky. V dôsledku toho vznikli problémy so zásobovaním. Národné výbory prijímali nariadenia na zamedzenie a zmiernenie nepriaznivého stavu. Napríklad obchodná komisia národného výboru v Prahe navrhla obmedziť predaj na jednu osobu nasledovne: 1 kg mäsa, ½ kg masla, 1 kg cukru, 1 kg ryže, ¼ masla, 1 kg mydla a ½ kg údenín. Niektoré národné výbory prijali ešte tvrdšie opatrenia, ktorými nariadili nedopĺňovať zásoby tovarom tam, kde bol tovar vykúpený, alebo boli vyčerpané fondy na mesiac október.²⁰

V poslednej informatívnej správe pre A. Novotného z 28. októbra sa konštatuje, že vo vojensko-politickej oblasti sa neudiali podstatné zmeny. Hoci sa obe strany už dohodli na kompromise, ktorý spočíval v demontáži sovietskych rakiet na Kube a záväzku USA, že nenapadnú Kubu a siahnu svoje rakety z Turecka. Tieto skutočnosti neboli známe čs. štátnej bezpečnosti, ktorá pripravovala informácie pod značkou Blutka. Informácia v duchu predchádzajúcich správ vykresľovala eskaláciu príprav v európskych štátoch NATO a USA s určitým náznakom, že medzi vojakmi kolujú správy o dohode dvoch superveľmocí.

Keďže prítomnosť sovietskych vojsk s raketami na Kube bola prísne utajovaná v štátoch sovietskeho bloku, nepravdivá bola informácia pochádzajúca z generálneho štábu ČSLA o zostrení amerického špionážneho lietadla U-2 protiletectkovou obranou Kuby.

Situácia v ČSLA bola vykresľovaná naďalej ako veľmi dobrá. Porušenie disciplíny jednotlivcov bolo potrestané. Počúvanie rádia Slobodná Európa v politickovýchovej miestnosti 4. tankovej divízie bolo nahlásené veliteľovi a náčelníkovi politickej správy armády.

Nákupná horúčka pokračovala ďalej a mali sa na nej podieľať aj osoby diplomatických zastupiteľstiev. V informácii sa uvádza Malá strana v Prahe, kde sa nachádzajú viaceré veľ-

¹⁹ NA, f. Kancelář, A. Novotného II., šk. 124. Informácia pre súdruha Novotného z 25. 10. 1962.

²⁰ Tamže. Informácia pre súdruha Novotného z 25. 10. 1962. Informácia nie je totožná s predchádzajúcou.

vyslanectvá. V Západočeskom kraji sa pociťoval nedostatok základných potravín (múky, soli, cukru, masla) a občania autami cestovali na nákupy po okresoch. Zvýšené nákupy sa preniesli do predajní v blízkosti autobusových a železničných staníc, kde nakupovali občania z vidieka.²¹

Ako bola ČSLA pripravená na prípadný vojnový konflikt? Odpovedať na túto otázku nie je jednoduché, pretože treba analyzovať niekoľko dôležitých ukazovateľov. Dobové správy vyhodnocujúce situáciu uvádzajú vysokú úroveň morálno-politickej disciplíny armády ako celku. ČSLA v roku 1962 mala mladý dôstojnícky zbor s priemerným vekom 33,7 roka, z ktorého bola viac ako tretina mladšia ako 30 rokov. Oddanosť politike KSČ dokumentovalo vysoké percento dôstojníkov v KSČ. Takmer tri štvrtiny (73,9 %) boli členmi KSČ a mali robotnícko-roľnícky pôvod. Dôstojnícky zbor bol prevažne český a len jedna pätina (19,1 %) bola slovenskej národnosti. Polovici dôstojníkov chýbalo stredoškolské a vyššie vzdelanie.²²

Pri hodnotení stavu bojovej pohotovosti treba posudzovať aj ďalšie kritériá. Morálno-politický stav armády počas Kubánskej krízy bol vysoko hodnotený. Menej pozitívne bol hodnotený stav za obdobie celého roku 1962. Úroveň sa znižovala vysokým počtom mimoriadnych udalostí, súdnych a disciplinárnych priestupkov a neplnením funkčných povinností hlavne najmladšími funkcionármi a veliteľmi.

K 1. augustu 1962 boli funkcie dôstojníkov z povolania v ČSLA obsadené na 87,6 % plánovaného stavu v mierovom období a miesta praporčikov na 67,5 % plánovaných miest. Podľa dobových hodnotení stav obsadenia funkcií dôstojníkmi zabezpečoval plnenie úloh. Velitelia a štáby boli schopné do 30 minút vyvieť vojská z posádok a letectvo do dvoch hodín zaujať pozície. Odrazenie vzdušného útoku znižovala zastaraná spojovacia a rádiolokačná technika. Vo výzbroji protivzdušnej obrany štátu boli staré klasické zbrane, s ktorými by bolo možné len ťažko odraziť útoky z malých výšok a z výšok nad 14 000 m, teda súdobých prostriedkov, ktoré nepriateľ používal. Velitelia a štáby mali skúsenosti z riadenia bojovej činnosti vojsk, ale nedokázali by ich plne prakticky uplatniť v časovej tiesni. Bojová a dopravná technika bola na mierové počty ČSLA zabezpečená na 90 – 95 %. Tankmi boli zabezpečené všetky zväzky a útvary. V 2. vojenskom okruhu disponovali tankmi T-34 a samohybnými delami (SD-100). Tankové a motostrelecké zväzky 1. a 4. armády boli vyzbrojené tankmi T-54. Mnoho nedostatkov existovalo v rámci technického stavu tankovej a automobilovej techniky. Vojskám chýbali obrnené transportéry, ktoré nahradili nákladnými autami. Potreba vrtuľníkov bola zabezpečená len na 45 %. Účinnosť letectva znižovali nízke počty a zastaranosť niektorých typov lietadiel. Napriek uvedeným nedostatkom bola ČSLA schopná plniť stanovené úlohy. Takto hodnotil minister národnej obrany B. Lomský situáciu v októbri 1962. Rozbor bojovej pohotovosti špeciálnych prostriedkov ČSLA ukázal, že raketové útvary (ťažká delostrelecká brigáda, samostatné delostrelecké oddiely a delostrelecká základňa) mali byť postavené už v septembri 1962. Pre neplnenie stavebných prác boli navrhnuté nové termíny dosiahnutia bojovej pohotovosti v roku 1963.²³

Orgány ministerstva národnej obrany v roku 1962 uskutočnili aj kontroly mobilizačných priprav v priemyselných závodoch. Kontrolovali pripravenosť zabezpečovať výrobu vojenskej techniky v prípade mimoriadnych opatrení. Kontrola ukázala veľa nedostatkov, najmä

²¹ NA, f. Kancelář, A. Novotného II., šk. 124. Informácia pre súdruha Novotného z 28. 10. 1962.

²² VHA, f. VKO ÚV KSČ, šk. 6. Vyhodnotenie stavu bojovej pohotovosti čs. ľudovej armády.

²³ Správa ministra obrany B. Lomského pre VKO ÚV KSČ.

v dodávkach munície pre T-54, vo výrobe obrnených transportérov TOPAS, pancieroviek, 30mm protiletadlových kanónov, prídavných nádrží pre bojové lietadlá, munície pre ručné zbrane, rádiostanice, dozimetrické prístroje a iné. Kontrola odkryla stav, že v prípade mimoriadnych situácií by nebolo zabezpečenie výroby vojenskej techniky komplexné.²⁴

Pohotovosť 3. a 2. stupňa počas Kubánskej krízy bola po jej skončení vyhodnocovaná rôznymi zložkami MNO a velenia ČSLA. Operačná správa generálneho štábu ČSLA vo svojej správe uviedla aj viaceré nedostatky, osobitne si všimla malú súčinnosť rôznych zložiek pripravujúcich návrhy pre Vojenskú komisiu ÚV KSČ, ktorá mala komplexne posudzovať situáciu a prijímať dôležité rozhodnutia. V správe sa uvádzalo že „*príprava uznesení na zvýšenie obranyschopnosti potvrdila ťažkopádnosť aparátu a neúnosný štýl*“. Ukázala sa potreba, aby „*návrhy pre (VKO) pripravovali spoločne funkcionári MNO, Ministerstvo vnútra, Ministerstvo dopravy a spojov a chemického priemyslu*“.²⁵ Nedostatočnú súčinnosť a informovanosť operačná správa odporúčala zlepšiť okrem spomenutých orgánov spoluprácou s ďalšími, a to s 11. oddelením ÚV KSČ (branno-bezpečnostným) a Štátnou plánovacou komisiou. V prípade štátneho územia v čase mimoriadnych situácií sa prejavili nedostatky známe už z minulosti. Išlo o nedostatočné materiálne zabezpečenie posilových a zvláštnych jednotiek, zabezpečenie potrubnej dopravy pohonných hmôt, pomalé prekladanie vojenských transportov zo Sovietskeho zväzu vo východoslovenskom prekladisku a nízke stavy štátnych hmotných zásob a štátnych mobilizačných zásob. Okrem toho operačná správa uvádzala aj ďalšie kontrolné úlohy na úseku organizácie práce, velenia a riadenia, informačnej činnosti, úlohy teritoriálneho operačného oddelenia a problémy s pohotovosťou 11. dielne a 3. skladu.

Vyvolanie Kubánskej krízy sledovalo strategické zámery Sovietskeho zväzu. Naliehavé problémy Kuby ostali mimo pozornosť sovietskej politiky v priebehu riešenia krízy. Sovietsky predstaviteľ Mikojan až po skončení krízy informoval kubánske vedenie (F. Castro, E. Guevara, Darticos) o tajnej korešpondencii medzi J. F. Kennedym a N. S. Chruščovom a o hlavnom obsahu dohody – stiahnutí sovietskych rakiet z Kuby a americkom záväzku, že USA nenapadnú Kubu. Nevyriešené ostali ďalšie naliehavé otázky: nebola zrušená hospodárska blokáda Kuby, nezastavili sa podvrtné akcie proti Kube z územia USA, nebola zrušená americká základňa Guantanamo a USA naďalej nerešpektovali suverenitu Kuby.

Riešenie krízy v októbri 1962, ktorá vznikla v dôsledku rozmiestnenia sovietskych rakiet na Kube, narušilo dôveru Kuby k ZSSR, ale aj Československu, ktoré bezvýhradne podporovalo sovietsku politiku. Nedôvera Kuby voči prípadnej angažovanosti sovietskeho bloku na obranu poznačila kubánsko-sovietske a kubánsko-československé vzťahy v nasledujúcich rokoch. Prejavom ochladenia vzťahov s Kubou bola značná redukcia vzájomných návštev politikov. Kuba sa viac orientovala na kontakty s Čínou a ďalšími krajinami tretieho sveta. Krajiny sovietskeho bloku mali určité výhrady ku kubánskemu „vývozu“ revolúcie do krajín, kde prebiehal národnooslobodzovací boj.

Na ochladenie československo-kubánskych vzťahov po jesennej kríze roku 1962 mali nepochybne aj ekonomické faktory. Výdatná hospodárska pomoc Kube zo strany Československa v rokoch 1960 – 1961 prostredníctvom dodávok zbraní, poskytovaním úverov,

²⁴ VHA, f. VKO ÚV KSČ, šk. 6. Správa o výsledkoch kontroly mobilizačných príprav uskutočnených v priemyselných závodoch na zabezpečenie výroby vojenskej techniky v prípade mimoriadnych opatrení.

²⁵ VHA, f. GŠ/OS (Operačná správa), 1962, šk. 301. Vyhodnotenie práce operačného oddelenia GŠ počas zvýšenej pohotovosti v októbri 1962 – v dobe ohrozenia Kuby.

splácanie ktorých bolo v mnohých prípadoch zredukované, alebo odpísané a rôznych darov, sa zmenila. Kuba nebola schopná splácať ani výhodne poskytnuté úvery a dodávať tovary, hlavne rudy farebných kovov podľa obchodných zmlúv. Aj z týchto príčin neboli po roku 1962 realizované megalomanské investičné plány z rokov 1960 – 1961 na vybudovanie závodov na výrobu traktorov, áut, motocyklov aj za pomoci čs. pracovníkov. Na redukovanie obchodných vzťahov mali podiel aj niektoré nekvalitné dodávky čs. výrobkov, napríklad autobusov a rôznych strojov, nedostatok náhradných dielov k dovozeným strojom, preto nebola značná časť využitá.²⁶

Berlínska a Kubánska kríza na začiatku 60. rokov boli dvoma vrcholmi studenej vojny. Krízy vytvorili nebezpečnú situáciu vojnovnej konfrontácie s použitím jadrových zbraní. Do tejto nebezpečnej situácie boli zatiahnutí spojenci USA a ZSSR. Takže prípadný konflikt by bol svetovým s katastrofálnymi dôsledkami. Vojnový konflikt by neobišiel ani Československo a jeho armádu. Pretože patrilo k popredným štátom Varšavskej zmluvy so strategickou polohou na „západnej hranici socializmu“. Obe krízy vyčerpali československú ekonomiku a spolu s ďalšími faktormi, ku ktorým treba pripočítať nízku hospodársku efektívnosť navonok prejavenu ťažkosťami v zahraničnom obchode, spôsobili pokles národného dôchodku. Možno hovoriť o ekonomickej recesii, ktorá sa prejavila nielen ťažkosťami v zásobovaní obyvateľov bežnými potrebami počas oboch kríz, ale aj v nasledujúcom roku 1963. Zásobovacie ťažkosti s mäsom a inými druhmi potravín na trhu kontrastovali s rôznymi víziami o budovaní komunizmu v Sovietskom zväze a o blízkej budúcnosti rozdeľovania podľa hesla „každému podľa potrieb“, ktoré „postihne“ aj našu krajinu.

Skutočnosť, že počas Kubánskej krízy sa svet dostal na okraj jadrovej vojny, prinútila obidve veľmoci hľadať mechanizmy, ktoré by minimalizovali riziká a nebezpečenstvá podobných situácií v budúcnosti. Prvým významným krokom bolo zriadenie horúcej telefónnej linky medzi Washingtonom a Moskvou v roku 1963. Telefonická linka umožňovala okamžitý kontakt najvyšších predstaviteľov medzi oboma štátmi. Nasledovali ďalšie opatrenia v dohodách o skúškach a kontrole jadrového vyzbrojovania. Dohoda Kennedyho a Chruščova počas Kubánskej krízy vyvolala nedôveru Francúzska k politike USA, lebo sa obávalo, že aj v budúcnosti sa obe veľmoci dohodnú bez rokovania s ním a proti jeho záujmom. Francúzsko sa vojensky začalo odpútať od Severoatlantickej aliancie a vojenského spojenectva s alianciou.

---

²⁶ BORTLOVÁ, H. *Československo a Kuba v letech 1959–1962*. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovej, 2011, s. 87.

M. ŠTEFANSKÝ: KUBAKRISE 1962

Die Kubakrise 1962 war zeitmäßig relativ kurz – sie dauerte von der Enthüllung der Beweise betreffend Stationierung sowjetischer Mittelstreckenraketen auf Kuba bis zum Einverständnis der UdSSR mit amerikanischen Forderungen hinsichtlich Abzug der Raketen. Während dieser Zeit steigerte sich die militärische und politische Spannung zwischen der Sowjetunion und den USA. Die Welt erschreckte erstmals vor den möglichen Folgen eines Atomkrieges. Die Vereinigten Staaten verhängten Blockade über Kuba und verlangten ebenso die Demontage und den Abzug sowjetischer Raketen, als auch den Verbot des Transports von weiteren Raketen. Infolge der geheimen Korrespondenz zwischen dem amerikanischen Präsidenten J. F. Kennedy und N. S. Chruschtschow, dem Ersten Sekretär der KPdSU, gelang es, die Spannung zu entschärfen und ein Einvernehmen zu erreichen. Die Kubakrise zog militärische Maßnahmen sowohl auf der amerikanischen, als auch auf der sowjetischen Seite nach sich. Die tschechoslowakische volks-demokratische Armee wurde am 23. Oktober 1962 in Kampfbereitschaft des zweiten Grades hergestellt. Die Kampfbereitschaft zog eine ganze Reihe von militärischen Maßnahmen im Verteidigungsministerium, in den Stäben der 1. und 4. Armee, des 2. Militärkreises, in den Militärverbänden, Militärverwaltungen usw., die Berufung von Reserven inbegriffen, nach sich. Die Kampfbereitschaft in den Armeen des Warschauer Paktes wurde am 27. November 1962 von Marschall Gretscho abgerufen. Für die ČSSR bedeutete die Kubakrise zusammen mit der Berlin-Krise 1961, und die hiermit verbundenen finanziellen Lasten einen beträchtlichen Aufwand, der sich in Hunderten von Millionen Kronen bezifferte. Laut den Ausführungen des Autors waren diese Ausgaben mitverantwortlich für die wirtschaftliche Rezession, die zu Beginn der 1960-er Jahre ihren Anfang nahm.